

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Dil Konusundaki Görüşleri ve Eleştirisi Anlayışı

Mahfuz ZARİÇ

*Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Batı Raman
Yerleşkesi, 72100, BATMAN*

mahfuzzaric@gmail.com

Özet

Yer yer kullandığı dilin eskiliği vurgulanan, romanları ve romancılığı ile tanınan Abdülhak Şinasi Hisar, pek çok konuya yer verdiği deneme ve eleştiri yazılarında dil ve tenkit sorunlarına da yer vermiştir. Eski söz dağarcığının korunması ile birlikte dilde sadeleşmeye taraftar olan Hisar, edebiyatın gelişmesi için de eleştiri sanatının önemini vurgulamış, eleştirinin nasıl olması gerektiği hakkında görüşler ileri sürmüştür, Türk edebiyatında tenkit noksanlığına dikkat çekmiştir. Hisar, kendisi de yazdıkları ile sanatçı eleştirisinin örneklerini vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülhak Şinasi Hisar, dil, tasfiye, estetik eleştiri.

Opinions of Abdülhak Şinasi Hisar on Language and His Criticism

Method

Abstract

Abdülhak Şinasi Hisar, who is known for his novels, emphasizing the lack of language that is used touched on many topics in his essays and criticism writings and dealt with problems of language and criticism. With the protection of the ancient language vocabulary Hisar, was favor of purifying the language, emphasized the importance of art criticism for the development of literature and alleged to ideas about how it should be criticism, drew attention to deficiency of criticism in Turkish literature. In his writings he gave examples artistic critique.

Key Words: Abdülhak Şinasi Hisar, language, purification, esthetic critique.

Giriş

Yazıları 1921'den itibaren edebî dergilerde görülmeye başlanan Abdülhak Şinasi Hisar, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli isimlerindedir. Hisar, Cumhuriyet Dönemi yazarı olmasına karşın daha çok Fecr-i Atî ve Millî Edebiyat nesilleri ile etkileşim içinde olmuştur. Hisar şiirle başladığı edebiyat uğraşlarını tenkit ve inceleme yazıları, makale, roman, anı/deneme ve monografik yazıları ile sürdürmüştür. Dil sorunu ve tenkit, Hisar'ın dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanmış yazılarında ve mektuplarında yer verdiği konulardandır.

Dil Anlayışı

Hisar'a göre kelimeler ve lisanlar, “tabii kanunlarla tesadüflerin yoğurduğu ve bize verdiği muvakkat bir takım kalıplar” demektir. İnsanların da bu kalıplara görünüşte biraz farklı; fakat esasta eş olan hislerini dökmektedirler ve bu hisler başka zamanlarda başka kelimelerle tekrar edilegelmektedir. (TM, s. 171)

Hisar, dildeki değişmeler ve dile müdahaleler konusuna ileride kaleme alacağı romanlarında yer vereceği gibi mektuplarında da yer vermiştir. Hisar, Cevdet Kudret'e yazdığı 21 Şubat 1938 tarihli mektubunda, kendi tercihinin eski söz dağarcığından¹ yana olduğunu hissettirmektedir:

“Birgün bütün bu müracaatlarımızın neticesi olarak size şimdi yayım denilen neşriyat işleriyle meşgul olan Faik Reşit Beyin istediği muavinliğin, bir hocalık uhdenizde kalmak şartıyla, size verileceğini kati olarak söyledi” (Mektubu yay. Kudret, 1995, s. 28)

Abdülhak Şinasi Hisar, yayımlanmaya başladığı 1941 yılından itibaren adından sıkça söz ettirmiş, başarısı ile kendisini kanıtlamış ve sanat katına yükselebilmüş bir başyapıt olan *Fahim Bey ve Biz* romanında yeri geldikçe Osmanlı Türkçesine ait kelimeler kullanır. Bu durum romanın ilk sayfasında yer alan tanıtma yazısında, Hisar'ın dil ve üslûp açısından Meşrutiyet kuşağına bağlı kalması ile açıklanır.

---

¹ Hisar'ın söz dağarcığına tercihinin “modern dille yazılmış bir metinde, anlatımda geçmişini daha somut canlandırmak amacıyla eskimiş kelime ya da deyimlerden yararlanma” (Aytaç, 1990: 477) anlamına gelen arkaizm de denilebilir.

Günümüzde bazı eserlerinin tanıtım yazılarında kendisi hakkında Tanzimat neslinin dil ve üslûbuyla yazdığı söylenen Hisar, âdeta kaderin bir cilvesi olarak Yakup Kadri'nin *Hüküm Gecesi* romanı üzerine kaleme aldığı 31 Mart 1928 tarihli bir incelemesinde romanın dili konusunda, romancının lisanı sadeleştirmek lüzumunu hiç duymadığını, *Hüküm Gecesi*'nin *Kiralık Konak* romanına nispetle “şimdi Arabi ve Farisi kelimelerle belki daha ziyade ağırlaşmış bir lisanla” yazıldığını; Yakup Kadri'nin “bu istilahlı, terkipli lisana garip bir ilave olarak, bir de birçok Fransızca kelimeler kullanmak lüzumuna kani” olduğunu söyler. Hisar, yazısının devamında; dile hiç mal olmamış, kullanımdan düşmüş veya düşecek bu kelimeler dolayısıyla *Hüküm Gecesi* romanının yakın bir gelecekte Yakup Kadri nesrinin bazı örnekleri gibi, ihtiyarlanmış görüneceğini üzülenek belirtir (KM II, s. 47)

Hisar'ın dilinin ve üslûbunun Tanzimat devrine ait olduğunu söylemekle eserlerindeki dili eski olmak ve eskimekle niteleyenlerin, yazarın söz dağarcığı tercihlerinin, ele aldığı konu ve temalarla ilişkisine de dikkat etmeleri gerekmektedir. Nitekim talihi, daima malzemesine bağlı görülen sanat eserlerindeki dil, “bu malzemenin en sarıh şekilde konuşanı, yani kendi hususiyetlerini esere en fazla ve âşikâr şekilde geçireni” olarak görülmüştür. (Tanpınar, 1997, s. 85) Hisar'ın dilinin ve üslûbunun Tanzimat devrine ait olduğunu söyleyenlerin bir kısmı kendi cephelerinden bir zaafa işaret etmek isterlerken bir yandan da Hisar'ın önemli bir yazar oluşunun nedenlerine ve kaynağına da işaret etmiş olurlar. Aydınların ve yönetenlerin tercih ve müdahalelerine rağmen dil, doğası gereği kendi mecrasında yenilenmeye, değişmeye, fakirleşmeye veya zenginleşmeye, anlamca daralmaya veya zenginleşmeye özetle canlı olmaya devam eder. Büyük sanatçılar ve sanat eserleri için söz konusu olan sanat gücünü sadece konusundan almadığı gerçeği, Hisar ve eserleri için de geçerlidir. Hisar, sadece İstanbul'u, tarihi, geçmiş zamanın mekân unsurlarını, yaşantılarını ve değerlerini anlattığı için değil, kullandığı diliyle ulaştığı üslûp seviyesi ve yazdıklarıyla hissettirme gücü sayesinde de büyük yazar olmuştur. Hisar'ın dilinin eskiliğini vurgulayanlar bir yandan da onun yarına kalamayacağını ima etmiş olurlar. Bu konudaki hükmü elbette zaman verecektir; fakat dikkat edilmesi gereken hakikat ise özü itibarıyla edebiyatın hem gücünün hem de zaafının kullandığı malzemedir yani dil ve kelimelerden geldiği (Okay, 1998, ss. 21-27) gerçeğidir.

Abdülhak Şinasi, yazılarında dil konusunda bazı uyarılarda da bulunur. *Boğaziçi Mehtapları* 'nda sükûnun kişiliği ve kalemi üzerindeki etkisinden söz ederken “bana hayatımın

-bugünkü zavallı yanlış tabirimizle- bazı direktiflerini vermişti.” demekle dile giren yeni bir takım kelimelerin yanlış kullanımına dikkat çeker (BM, s. 120).

Dönemin bir yandan tasfiyeci² bir yandan da eski terkipçi dil anlayışlarının yaşatılmak istendiği dil ortamını bir tür “lisan buhranı” olarak gören Hisar, Yakup Kadri’nin önerdiği “lisan akademisi” fikrini hatırlatır. “Lisan canlı olan ve yürüyen bir şeydir.” diyen Abdülhak Şinasi “bugünkü lisanı sadeliğe doğru götüren cereyanı da seviyoruz” demektedir. Hisar “manalarını, kokularını ve ruhlarını hissettiğimiz, ahenklerini ve rengini beğendiğimiz” geçmiş zaman kelimelerinin verdiği zevke yeni lisan muhabbetini, Yakup Kadri gibi, feda edemediklerini belirttiği yazısının sonunda “lisana rastgele ecnebi kelimeleri ithal prensibi esas olarak kabul edilince, ortada tamamen fantezi hâkim olacak ve bunun tatbikatında tesadüf edilecek garabetler artık işin hikmetinden sual olunamayacaktır.” diyerek endişelerini dile getirmektedir. (KM II, ss. 48-50)

Eleştiri Anlayışı

Hisar’a göre Türk edebiyatının büyük bir noksanı nesillerden beridir büyük bir edebiyat münekkidi yetiştirmemiş olmasıdır. (YKV: 40) Hisar, Türk romanının gelişmesi için sınırlayıcı nazariyelerin kafalardan silinmesi gerektiğini ve münekkitlerin “edebi eserleri ciddiliğe, itinaya, düşünceye ve sanata teşvik ile” roman sanatına yardımcı olmaları gerektiğini söyler. (KM III, s. 43)

Abdülhak Şinasi’nin Mütareke Döneminde kaleme alınmış ve *Kitaplar ve Muharrirler I* adıyla bir araya getirilmiş yazılarında Hisar’ın bir yazar, şair veya eserden söz ederken düşünce yelpazesini ve konuya bakış açısını hayli geniş tuttuğu görülür. İşgal ortamında gözü

² 1908’de Yusuf Akçura öncülüğünde kurulan Türk Derneğinin 1911’de yayıma başlayan yayın organı *Türk Derneği*’nin dördüncü sayısında ‘*Türkçenin Sadeleştirilmesi*’ başlığıyla İspartalı Hakkı imzasıyla yayımlanan makalede dilin sadeleşmesi ve tasfiye konuları tartışılır. Makalede özetle şunlar önerilir ve vaat edilir:

Bugün için karışmış, bulanmış olan Türkçe ayıklanmalı, durulmalı, bu anlamda dil tasfiyeye tabi tutulmalıdır. Bugün en bayağı bir şeyi kibar ve anlaşılmaz kelimelerle bürüyüp söyleyenler bulunmaktadır. Bayağı otlar gibi olan bu sözler “velevki gül olsun, sümbül olsun” dilden atılmalıdır. Dile İslam’ın kabulüyle daha önce mevcut bulunmayan ve ihtiyaç duyulan pek çok kelime girmiş; fakat bir süre sonra “lügat almak işi” yolundan çıkmıştır. Asıl Türkçe Lügatler altlarda kalıp ezilmiş, boğulmuştur. Geremediği hâlde Türkçeye girmiş bulunan yabancı kelimeler ayıklanmalıdır. Her mefhum için bir lügat kullanmakla yetinilmelidir. Tasfiye edilen Arapça, Farsça kelimelerle yapılan “süslü yığınlar” kendiliğinden tasfiye olacaktır. Sadece lazım şeyleri saklamalıyız. Mektepler yerine mekatip dememeliyiz. İlim tabirleri ve istilahlardan yerleşmiş olanlar yerinde kalacak; bunun yanı sıra yeniden tabirler, istilahlardan edinilecek, eskimişler yenilenecek. Aradığımız şey sözün Türkçeye ve Türkçenin tabiatına uygun olmasıdır. Bize göre şiirde ehemmiyet lafızdan ve lisandan ziyade manada ve ruhtadır. Gayemiz Türkçeyi altı asır önceki hâline döndürmek olmamakla beraber, lisanın evvelki hayatında gömülmüş, unutulmuş bir güzelliği ve iyiliği görecek kelimeler çıkarılıp canlandırılacaktır. (Türk Derneği, 2006: 144-152)

ve gönlü hep atide olan Hisar, bu dönemde kaleme aldığı yazılarında gelecekte ümitlidir. Geçmişin göz ardı edilmesine rıza göstermemekte, gençlik ve milli eğitim sorunlarını bir vesileyle gündemine almaktadır. Abdülhak Şinasi Hisar'ın inceleme ve tenkit yazılarında birden fazla edebî tutumun izlerine rastlamak mümkündür. Eserlerdeki dil yanlışlıkları, üslûp kusurları, cümle yanlışlıkları ve mantık hatalarını gözler önüne seren Hisar, bazen de ben yazsaydım dercesine bir tutum takınmakta; okurlara önerilerde bulunmaktadır. Daha çok beğeni ve tenkitlerini dile getiren yazar, sanatı daima öncelemekte; bağlamı göz ardı etmemekte; insafî elden bırakmamakta; edebiyatı bir seçme, ayıklama, sıralama, tasnif etme ve üslûp uğraşısı olarak görmektedir.

Hisar'ın ilk inceleme yazılarından itibaren görülen bir başka husus da yazarın eserlere yaklaşımının -sistematiğe beraber- tek bir metotla sınırlı olmayışıdır. İlk yazdıkları, öncelikle, izlenimci ve sanatlı eleştiri metinleri olarak nitelendirilebilir. İnceleme yazılarında, giderek artan bir oranda biyografik, sosyolojik, metin merkezli ve bağlamı dikkate alan nesnel bir tenkit anlayışına doğru yöneldiği söylenebilir.

Kimi yazdıkları ile okur merkezli, izlenimci ve sanatsal bir eleştiri yöntemine başvurduğunu söyleyebileceğimiz Hisar, kimi yazılarında ise nesnel veya metin merkezli bir eleştirmen hüviyetine bürünür. Sonuçta Hisar'ın edebî incelemeleri için yapılabilecek mevcut en genelleyici niteleme estetik eleştiri tanımlamasıdır.

Estetik tenkit anlayışında, şiir türünün estetik ağırlığı, seçkinliği ve süzölmüşlüğü, düşünce inceliği dikkate alınır. Akademik/nesnel eleştiriden sınırları ayrı tutulması gereken estetik eleştiri; sanatla, serbest düşüncenin en yüksek şekli olan felsefe ve edebiyatla okur arasında bir köprü olarak görülür.(Yalçın, 2008, ss. 184-188)

Bakıldandan çok bakan öznenin ön plana çıktığı estetik eleştiri anlayışında bir sanat eleştiricisinin sahip olması gereken şeyin soyut güzellik formülleri değil, güzel olan objeler ve sanat eserleri karşısında derin bir şekilde etkilenebilecek bir mizaç olduğu belirtilir:

“Sanat eserlerinin niteliklerinin belirtilmesiyle ilgilenen estetik eleştiri, bu eserlerin pek çok etkinliğin etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıktıklarına inanır. Estetik eleştiri, herhangi bir sanat eserini ifade ettiği mânâyâ, eleştirici üzerinde bıraktığı izlenimlerin niteliğini, zevk verip vermediğini, bir sanat eserinin kişi üzerinde ne gibi olumlu bir etki bıraktığını anlamaya çalışır” (Kantarcıoğlu, 2009, s. 187)

Kitaplar ve Muharrirler I

Abdülhak Şinasi'nin bütün eserlerini YKY bünyesinde yayıma hazırlamayı sürdüren Necmettin Turinay, “*Kitaplar ve Muharrirler I*” başlığı, “*Mütareke Dönemi Edebiyatı*” alt başlığıyla Hisar'ın 1921 ve 1922'de yayımlanmış elli iki makale, deneme ve inceleme yazısını 2008'de kitaplaştırılmıştır. Turinay'a göre bu kitapta bir araya getirdiği yazılar, Hisar'ın Türk okuruna kapalı kalan eleştirmen tarafının ortaya konması, “edebiyatımızda kendine mahsus bir yeri olan, apayrı bir üslûp ve cümle ile eserlerini kaleme alan özgün bir yazarın” kavranması, Hisar'ın ele aldığı sanatçıyı ve eseri değerlendirirken neleri öne çıkardığı, yaşadığı düşünce değişiklikleri; edebî türler, akımlar, tercüme faaliyetleri; uygarlık ve tarih konularına ilişkin söyledikleri bakımından önemli metinlerdir.

Kitaplar ve Muharrirler I'de yer alan yazıların kırkı, Hisar'ın ilk inceleme yazılarının yayımlandığı, dönemin önde gelen gazetelerinden biri olan *İleri*'de yer almıştır. Bu yazılardan altısı, Hisar'ın o dergide yazmasında İsmail Hakkı, Mutafa Şekip, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in tesirlerinin söz konusu olduğu, dönemin önde gelen diğer bir edebiyat dergisi olan *Dergâh*'ta çıkmıştır. Kitapta yer verilen diğer altı yazı ise yayın hayatına yeni başlayan *Yarın* adlı dergide yayımlanmıştır. (Turinay, KM I: 7-9, ss. 19-21)

Hisar'ın “*Kitaplarımız: Ali Zeki Bey'in Alev'i*” başlıklı yazısında, *Alev* adlı romanın tür sorunu, aksaklıkları, şahıslarının alelade oluşu, romantik gülünçlüğü, kurgu kusurları, bazı şahıslarının tanıdıklık hissi uyandırması, bazı yerlerindeki detay yoksunluğu, lisanının eski tertiplerden tamamen kurtulmamış olması, dil yanlışları ve cümle kusurları; yazar Ali Zeki Bey'in kelime seçimi hataları, Fransızca “sürpriz” kelimesini tercüme etmeden kullanmış olması, kitabının sonunda “hata ve sevap cetvelini” “natamam” bırakmış olması, makalenin dikkat çeken belli başlı konularıdır. Bu yazıda Hisar'ın, Ahmet Midhat Efendi'nin üslûbunu ve roman terminolojisini hatırlatan “(...) ilk kitabında ona ne söylüyor, bilir misiniz?...” ve “bu, kubbeyi tutan pek az sağlam bir temel oluyor...” (KM I, ss. 29, 30) türünden ifadeleri de dikkat çekicidir.

Kitaptaki diğer deneme ve makalelerde yer alan bazı konular ise şunlardır: Sanata sadakat (KM I, s. 34), Rönesans umudu (KM I, s. 37), vakaya dayanamayan roman anlayışı (KM I, s. 38), dil ve üslûbun önemi (KM I, s. 39), dönemin edebî ve siyasî temayülleri (KM I, ss. 40, 42), edebiyatta şahsilik (KM I, s. 43), Türklük bilinci (KM I, s. 44), millî uyanış (KM

I, s. 46), Anadoluculuk (KM I, s. 48), ihtisaslaşma, sanat için sanat ve popülizme önem vermeme (KM I, s. 51), hatıra ihtiyacı (KM I, s. 52), gençlik ve Doğu-Batı sorunsalı (KM I, ss. 55-57), hayatın anlamı (KM I, s. 58), kalbin muhakeme etmeden inanacağı hakikat (KM I, s. 59), felsefenin sınırlı oluşu sorunu (KM I, s. 60), millî politikalara duyulan ihtiyaç (KM I, s. 61), çağdaş eğitim sorunu (KM I, ss. 62, 63), ıslahat ihtiyacı (KM I, s. 65), kozmopolitlik (KM I, s. 69), kiblesi şaşmış aydın sorunu (KM I, s. 79), salt akıcılığın neticeleri (KM I, s. 79), medeniyetin sanat telakki edilmesi gereği (KM I, s. 80), madde-mana sorunsalı (KM I, s. 80), medeniyet-din ilişkisi, (KM I, s. 81), kurtuluş için öze dönme ihtiyacı (KM I, s. 84), millî birlik ihtiyacı (KM I, s. 85), millî tarih bilinci (KM I, s. 86), belgeye dayalı tarihçilik anlayışının önemi (KM I, s. 87), büyük eserler için ortak çalışmaya duyulan ihtiyaç (KM I: 88), her neslin, tarihi yeniden yazacağı gerçeği (KM I, s. 88), tarihte millete de yer verilmesi gerektiği (KM I, s. 88), yazara, “her eser daha canlı bir eserin müsveddesi” dedirten mükemmeliyetçilik anlayışı (KM I, s. 89), Türk meselesini anlamak için Şark ve Garp meselesinin yanında İslam meselesini de dikkate almak gerektiği (KM I, s. 91), tenkitte bağlam ve insaf sorunu (KM I, s. 92), Mütareke Döneminde Durkheim, Bergson, Le Bon anlayışları ve aydınlar (KM I, ss. 93-94), Türk davasının millî gaye-dinî gaye sorunu (KM I, s. 95), Türklerin Avrupa’nın ruhunu tanımaya başlaması (KM I, s. 95), Avrupa’da milliyetçilik cereyanı (KM I, s. 96), kuvvetlerin, milletin özünde olduğu inancı (KM I, s. 96), Türkiye dışındaki Türk edebiyatları sorunu (KM I, ss. 98-100).

Kitaplar ve Muharrirler II

Kitaplar ve Muharrirler II’de yer alan yazılarda da okur, Abdülhak Şinasi’nin derin bilgisi ve zengin kültürü ile karşı karşıyadır. “*Cevdet Kudret: Garba Tapan Şair*” makalesinde olduğu gibi Hisar, Batı edebiyatından şairler, yazarlar ve eserlerden örnekler sıralarken buna mukabil Doğulu ve yerli şairler, yazarlar ve o isimlerin eserlerinden örneklerle hem konuyu tamamlar hem de içine düşülen medeniyet buhranı ve aşağılık kompleksine bir çıkış kapısı aralar.

Kitaplar ve Muharrirler serisinin ikinci kitabı *Edebiyat Üzerine Makaleler* (1928-1936) alt başlığını taşımaktadır. Turinay, önsözde yazarın bu tarihler arasındaki bütün yazılarını bu kitaba dâhil etmediğini; kitaba yazarın, tematik ilgisi bulunan yazılarını kronolojik sıra gözeterek aldığını belirtir. Kitapta yetmiş deneme/eleştiri yazısı ve bir de dizin yer almaktadır. Kitapta yer verilen yazıların yayınlandığı tarihlerde Hisar, Balkan Birliği Genel Sekreterliği (1931), Dışişleri Bakanlığı Müşavirliği (1935) ve Turing ve Otomobil

Kurumu Merkez İdare Heyeti Üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Turinay, Hisar'ın Balkan Birliği Genel Sekreterliği göreviyle Ankara'ya geçişinin yazı hayatı bakımından fevkalade verimli sonuçlar doğurduğunu belirtir.

Edebiyat Üzerine Makaleler'deki yazılar *Milliyet* ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinde; *Muhit*, *Türk Yurdu*, *Ülkü*, *Yeni Türk*, *Marmara*, *Garba Doğru*, *Ağaç* ve *Varlık* dergilerinde yayınlanmıştır. Hisar'ın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* üzerine olan inceleme yazısındaki tutumunu “komplekssiz, yerine göre içten, yerine göre de pervasız ve müstağni” olarak niteleyen Turinay, bu kitapta yer verilen yazılarda Hisar'ın roman telakkisindeki tekâmülü, Batılı edebî akımlar karşısındaki vukufu ve İnkılap yorumu, Hisar eleştirilerinin parametreleri, yazarın pragmatist ve partizan olmayışı, seçiciliği; edebiyatımızda eleştirmen sorunu ve yokluğu; Hisar'ın Yaşar Nabi'ye kol kanat germesi ve edebiyat dünyamızdaki yol açıcılığı, Boğaziçi medeniyetini sürdürme çabası, iç benine yönelişi, içimizdeki derin çocuğu keşfedişi, romanda vaka yerine kişiye yönelmesi ve bu yönelişteki etkisi, suçlanan mazi yerine masumiyet tesiri üreten ve herhangi bir siyasî teze yaslanmadan maziye yönelmesi gibi konu ve durumların yer aldığını belirtir. (Turinay, KM II, ss. 13-33)

Kitaplar ve Muharrirler II'deki ilk inceleme “*Yakup Kadri: Hüküm Gecesi*” başlığını taşımaktadır. Hisar burada, eserin üslûbunun güzelliği, nitelikli okurun önemi, Yakup Kadri'nin lisanının hususîliği, kip tercihlerinin anlamı, eserde kusur olarak gördüğü hususlar, önerileri, estetik bütünlüğün önemi, hatıraların eserdeki önemi, *Hüküm Gecesi*'ndeki tahlil ve tefekkür sayfalarının güzelliği, tenkit işinin “kendi noktai nazarına sadık kalmakla beraber, muharririnkini anlamaya çalışmak” olması gerektiği; romancının unutulmaz karakter oluşturmaya daha fazla önem vermesi gerektiği gibi konulara değinir.

Diğer inceleme yazılarında, denemelerinde ve biyografik yazılarında da görüleceği gibi Hisar, ele aldığı konuyu tasvir ve tahlil etmek, konu hakkında bazı tespitlerde bulunmakla yetinmez, somut ve ayrıntılı önerilerde de bulunur. Hisar, Yakup Kadri için “(...) keşke umumi hadiseleri daha kısa bir tarzda icmal ve tespit ile iktifa etse ve bunlara sırf kendi hatıralarını yazsaydı!” demekte, romancının kendi neslinin fikir ve hislerini de daha fazla tahlil ve tafsil etmemiş olmasına teessüf etmektedir. Romancının, eserin sonunda, merkezî kişisi Ahmet Kerim'den âdeta ümidini kesmesinden, okurların da ümitlerini kesmek istemesinden yakınan Hisar, bu romanın devam etmesini arzular ve önerir. Abdülhak Şinasi, bir yandan da romancının niyetlerini ifşaya çalışır. Tanıttığı ve yer yer övdüğü eserdeki merkezî kişiyi tahlil eder. Kahramanın bilinçaltına dikkat çeker. Eseri hem psikoanalitik hem

sosyolojik hem biyografik hem okur merkezli hem de metin merkezli olarak yani dört temel tenkit eğiliminden de faydalanarak inceler. Hisar, yazısını kendi duyarlıkları, öncelikleri, duyguları ve yazarlık arzularıyla sonlandırır; “pek yakın bir mazinin” ifadesi olarak gördüğü bu romanın, “eski zaman evlerinin geniş odaları gibi ruhumuzu tevsi edecek ve hatıralarımızı barındıracak sayfeleriyle”, “ne zaman ona avdet etsek, mazinin musikisini” duyuracağını belirtir (KM II, ss. 37-44)

Edebiyat Üzerine Makaleler'de ele alınan diğer bazı konular ise şunlardır: Edebi eserlerdeki dil sapmaları (KM II, s. 45), yazma eyleminin bir tür özü tatmin yolu olması (KM II, s. 46), dilde sadeleşme ve tasfiye sorunu (KM II, s. 47), lisan buhranı (KM II, s. 48), yazının ölümsüzlüğe, unutmaya ve unutulmaya karşı bir tür çare olması (KM II, ss. 53, 58), Yezidilerin ibadet özgürlüğü sorunu, Süleyman Nazif'in nükteciliği, hazırcevaplığı ve coşkunluğu (KM II, ss. 59-72), edebiyatın fazlalığa tahammülsüzlüğü (KM II, s. 75), Hayyam tarzı leitmotivlerin işlevi, geçmiş zamanların şair telakkisi (KM II, s. 78), fanilikten doğan hüznün ve inanç sorunu (KM II, ss. 81-84), pozitivizmle ilk kez gelen cennetten kovulmuşluk hissi (KM II, s. 84); insanî trajediler, arzular, ihtiyaçlar ve duygular (KM II, ss. 86, 87); nesillerin edebiyatın kendileriyle başladığı zehabı (KM II, s. 93), klasisizmin “daha ziyade sıkı bir terbiye görmüş akıl ve mantık mesleği”, romantizmin ise “daha ziyade serbest bırakılan bir kalp ve his zevki” olarak görülmesi (KM II, s. 95), bu iki akımı bilmenin zarureti, romantizmin “ancak estetik kıymetlerin hükümranlığı kabul, sanatı dinin yerine ikame ve güzelliği yegâne lazım şey telakki etmek” olması (KM II, s. 97); bir hissin, romantik de olsa klasik bir kültür ile düşünülüp ifade edildiğinde artık klasisizme yükselmiş olduğunun kabul edilmesi gerektiği (KM II, s. 98), Moreas'ın klasisizm ve romantizmin aynı şey sayılabileceği fikri (KM II, s. 99), Hisar'ın “ruh”ta zaman ve mesafeyi aşan bir kudret bulması; kitapları, zaman ve mesafe itibarıyla bizden pek uzak yerleri hayal meyal gösteren dürbünlere benzetmesi (KM II, s. 103); eski şiirimizi “şarklı ve Müslüman birer imaj hazineleri” ve mitoloji sahibi görmesi (KM II, s. 106)...

Kitaplar ve Muharrirler III

Kitaplar ve Muharrirler III kitabı *Romana Dair Bazı Hakikatler (1943-1963)* alt başlığı ile yayımlanmıştır. Kitapta Hisar'ın belirtilen tarihler arasında yayımlanmış deneme ve incelemelerinden, roman konusu etrafındaki elli iki yazısı bir araya getirilmiştir.

Romana Dair Bazı Hakikatler de yer verilen bazı konular şunlardır: Hisar'ın yazma gayesi (KM III, ss. 48, 49), roman kişilerinin kurmaca olduğu gerçeği (KM III, s. 50), edebiyatta millîlik sorunu (KM III, s. 52), millî edebiyat-milliyetçi edebiyat ayrımı (KM III, s. 54), sanatta fayda, ferdilik ve özgürlük (KM III, s. 55); sanat için sanatın milliyetçiliğe engel olmayışı (KM III, s. 56), mütercim ve münekkit sorumlulukları (KM III, ss. 57-59), basın-devlet ilişkileri (KM III, s. 60), yaratıcı yazma önerileri (KM III, ss. 63-65), insanî, evrensel ve bilinçli aldanmışlığımız (KM III, ss. 66, 67), kalemin öğretmesi ve sanatın uyandırıp diriltmesi (KM III, s. 68), sanatın fitrî bir ihtiyaçtan doğması (KM III, s. 72), Hisar'ın kaderci yazarlık anlayışı (KM III, s. 73), yazarlığı, düşüncenin yanı sıra duyguların da besleyebildiği gerçeği (KM III, s. 79), cahillerden ve anlayışsızlardan kaçınma önerileri (KM III, ss. 80, 81), safi edebiyat meselesi (KM III, ss. 82, 83), okur eleştirisi (KM III, s. 85), Telif Hakları Kanunu sorunu (KM III, s. 86), Hisar'ın idealindeki yazar profili (KM III, s. 87), divan edebiyatının millî kabul edilmesi gereği (KM III, s. 90), okullarla şehir arasındaki dil ilişkisi (KM III, s. 94), yazar paradoksları (KM III, s. 95), sanatçının kendi eserine sığınması (KM III, s. 97), Hisar'ın tenkitlerle incitmekten endişe duyması (KM III, s. 97), edebiyatta ilham sorunu (KM III, s. 103)...

Sonuç

Modernist ve postmodern Türk romancılığının avangart/öncü ismi olan Hisar'a göre sözcükler ve diller, şekilsel farklılıklarına rağmen sonuçta aynı hisleri ifade eden muvakkat ve değişen kalıplar hükmündedir. Hisar, tasfiyeci dil anlayışından, yenilik diye dile sokulan yanlış tabirlerden ve dile yapılan müdahalelerden yakınmıştır. Lisanı canlı ve yürüyen bir şey olarak gören Hisar, bir estet ve üslûpçu olarak dilde, kimilerince eski olarak nitelenen söz dağarcığının korunması taraftarıdır. Söz varlıklarının doğru kullanılmasını önemini vurgulamıştır. Özünde dilde sadeleşmeye karşı olmamakla birlikte tasfiyecilik adıyla bir yandan Arapça ve Farsça söz varlıklarının dışlanması öte yandan Avrupaî sözcüklerin dile sokulmasına karşı çıkmıştır.

Hisar'a göre tenkit, muharriri anlamaya çalışmaktır. Türk edebiyatının en büyük noksanı büyük tenkitçilere sahip olamamasıdır. Türk romanının gelişmesi için sınırlayıcı yaklaşımlar terkedilmeli ve eleştirilenler edebî eserleri ciddiliğe, itinaya, düşünceye ve sanata teşvik etmelidir. Hisar, inceleme yazılarında sanatçı/estetik eleştiri anlayışını benimseyip uygulamaya çalışmıştır. Edebî eleştirilerinde sistematik olmamakla birlikte tenkitin nesnel ve öznel türlerini; esere, metne, topluma ve okura dönük kısacası ihtiyacını hissettiği bütün

yöntemlerini kullanmıştır. İnceleme yazılarında sanat, edebiyat, tenkit, felsefe ve tarih alanlarında pek çok farklı konuya yer vermiştir. İncelediği metinlerdeki dil yanlışlıklarına, üslûp kusurlarına, cümle yanlışlıklarına ve mantık hatalarına dikkat çekmiş; bazen de bir eser hakkında kendince eserin nasıl yazılması gerektiğini belirtmiş; okurlara ve genç yazarlara önerilerde bulunmuştur. Beğeni ve tenkitlerini dile getirirken de sanatı daima öncelemiş, bağlamı göz ardı etmemiş, insafı elden bırakmamıştır.

Kaynaklar

Aytaç, Gürsel., 1990. *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Hisar, Abdülhak Şinasi., 2008. *Kitaplar ve Muharrirler I*, (Yayına hzl. Necmettin Turinay), YKY, İstanbul.

_____, 2009. *Kitaplar ve Muharrirler II*, (Yayına hzl. Necmettin Turinay), YKY, İstanbul.

_____, 2009. *Kitaplar ve Muharrirler III*, (Yayına hzl. Necmettin Turinay), YKY, İstanbul.

_____, 2010. *Türk Müzeciliği*, (Yayına hzl. Necmettin Turinay), YKY, İstanbul.

_____, 2006. *Yahya Kemal'e Vedâ*, YKY, İstanbul.

_____, 2010. *Boğaziçi Mehtapları*, 5. Baskı, YKY, İstanbul.

İspartalı Hakkı., 2006. *Türk Derneği*, (Yayına hzl. Cüneyd Okay), Akçağ Yayınları, Ankara.

Kantarcıoğlu, Sevim., 2009. *Edebiyat Akımları, Platon'dan Derrida'ya*, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Kudret, İhsan; Handan İnci., 1995. *Cevdet Kudret'e Mektuplar*, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Okay, Orhan., 1998. *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi., 1997. *19'uncu Asır Türk Edebiyatı*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Turinay, Necmettin., 1993. *Abdülhak Şinasi Hisar*, MEB Yayınları, İstanbul.

Yalçın, Alemdar., 2008. *"Estetik Eleştiri ve Şiir"*, *Çağdaş İnsan ve Edebiyat*, Akçağ Yayınları, Ankara.